

Традиционни елити и модерност в Югоизточна Европа през XVIII и XIX в.

Петър Николов-Зиков

Осемнадесетото и особено Деветнадесетото столетие за народите, подчинени на Османската империя в Югоизточна Европа, са епоха не просто на национално пробуждане, еманципация и в крайна сметка на извоюване на политическа независимост, а преди всичко останало – на преход от традиционни обществени отношения към модерността. По тази причина пълното разбиране на това, което обикновено се нарича Българско възрождение, не може да се случи без вникването в динамиката на обществените отношения, характерна за този преход. А тази динамика или този кливидж, са максимално близки до класическото за европейската цивилизация по това време противопоставяне между традиционната аристокрация и новите буржоазни елити. Затова целта на настоящето изложение е именно да се идентифицират традиционните елити в Европейския Югоизток през XVIII и XIX в. и да се проследи пътят, по който те слизат от историческата сцена.

Тъй като тази тема по принцип е огромна, настоящето изложение ще си постави някои необходими ограничения. Първо – в него ще бъдат разгледани само елитите на народите, подвластни на Османската империя, но не и на Хабсбургската (които дори да се приеме, че географски принадлежат на Балканите, цивилизационно са много повече част от Централна Европа). На второ място – ще бъдат разгледани само елитите на доминантно православните народи (което ще изключи турците, албанците, бошнаците и др., чието историческо развитие се отличава с редица специфики). И на трето място – изложението няма да постави в пълна степен темата в контекста на всички онези събития и процеси, които през разглеждания период са влияели

пряко върху разглеждания проблем (Кърджалийското време, Танзимата, войните и т.н.). Това обаче ще бъде направено в бъдещо и значително по-сериозно изследване.

* * *

Осемнадесети век

Княжествата на власи и молдовци, на които през втората половина на XIX в. е съдено да се обединят в общата румънска държава, имат редица специфики, в сравнение с останалите балкански земи, подчинени на Османската империя. За разлика от сърби, гърци и българи, предците на днешните румънци (макар и турски васали) не са поставени под пряката военна и административна власт на империята. Нещо повече – между Влашко и Молдова от XVIII в. и двете дунавски воеводства през XIV и XV в. се наблюдава пълен континуитет във всяко едно отношение, било то политическа традиция и приемственост, социална структура или аграрни отношения. И ако трябва в съпоставителен план да се сравнят балканските с европейските общества в началото на модерната епоха, то повече от очевидно е, че най-близко до класическия европейски модел на социална структура и културно развитие ще са власите и молдовците (с тази бележка, че за разлика от Европа, в двете княжества почти напълно отсъства каквато и да е средна класа).

Начело на румънското общество през XVIII в. стои не функционална, а същинска аристокрация от европейски тип. Т.нар. *бояри* (самата дума произхожда от средновековната българска аристократична титла *болярин*) са преки потомци на онази благородническа прослойка, формирана през XIII в. в земите на север от Дунав. По наследство от предците си, боярите са големи поземлени собственици. До средата на XVIII в. все още съществува крепостничеството и боярите са фактически собственици на селяните в своите имения. От гледна точка на своето политическо устройство двете княжества

са не монархии, а аристократични републики. Князът (наричан *воевода* или *хосподар*) се избира от събрание на боярите и висшия клир и, въпреки мощта на някои от фамилиите, не може да става въпрос за истински династии.

Тази система донякъде се изменя в края на XVI в., когато Османската империя започва от позицията на силата да назначава князете, отново избирайки измежду едрите бояри. Постепенно посредничеството между султана и отделните боярски фракции се монополизира от гърци от големите фанариотски фамилии (Те са наричани така по името на Цариградския квартал *Фенер*, на гр. *Фанар*, в който от 1601 г. резидира Вселенският патриарх и в който се установяват повечето от тях.). Част от тях дори се установяват за постоянно в двете румънски княжества. Така в крайна сметка се стига до смяна на стария режим на управление и замяната му с нов. В самото начало на XVIII в., усещайки все по-голямата си слабост, османското правителство се отказва да експериментира с лансирането на местни князе и започва да назначава икономически много по-зависимите от Цариград гърци-фанариоти. Въпрос на малко време е боярите да се изправят пред още по-сериозни предизвикателства на Модерната епоха.

Сърбите, както и сродните с тях черногорци, за разлика от румънците са на другия полюс на социалното развитие. Фактически до след освобождението му, в сръбското общество почти няма истинска социална диференциация. Ролята на някаква функционална аристокрация се изпълнява от т.нар. *кнезове*, т.е. от селските кметове. Тяхната власт в повечето случаи също се предава по наследство, но в резултат не на законов регламент, а на личния и фамилния им авторитет. За разлика от румънските бояри, кнезовете нямат собственост върху земята. Пълният контрол на Османската империя на юг от Дунава е довел до това, че земята е изцяло държавна собственост. Икономическата сила на кнезовете се дължи на животновъдството и в частност на отглеждането на свине, предназначени за големия пазар на Хабсбургската империя. Не по-различна е картината в Черна гора. Макар и ползвайки се с широка автономия (начело на която стоят владици, а не

светски управители), земята на черногорците е толкова бедна и неподходяща за земеделие, че тяхното единствено препитание отново е скотовъдството. Социалното им развитие е дори по-ниско от това на сърбите, а фактически в основата на обществото стоят отделните планински племена.

Основната разлика между кнезовете и боярите обаче е в степента на тяхната цивилизованост. Докато румънските първенци говорят езици, пишат книги, пътуват и дори учат в Западна Европа, сръбските кнезове са просто малко по-заможни и влиятелни селяни – необразовани, некултурни и лишени от каквото и да блясък. Всъщност ако въобще може да се говори за някаква сръбска интелигенция преди Освобождението, то тя се намира сред преселниците в земите на север от Дунава (т.нар. Воеводина), подвластни на Виена, а не на Цариград.

Именно близостта на Виена обаче се оказва ключова за началото на сръбската модернизация. В началото на XVIII в. по време на една от поредните Хабсбургско-Османски войни, същинската част на Сърбия (Шумадия) попада за няколко години под австрийско владичество (1718-1739 г.). През този период властта на кнезовете е регламентирана. Създадена е дори административна организация на базата на традиционната сръбска селска задруга – водачите на задругите в селото избират кнеза, а кнезовете на близките едно до друго села – общинския кнез (оберкнез). След турската реконкиста на Сърбия през 1739 г. Високата порта създава една специфична административна единица – Белградския пашалък, в който запазва това устройство. Така кнезовете навлизат в модерността, радвайки се на официално признат статут.

Светът на гърците се различава както от този на сърбите, така и от този на румънците. Всъщност да се говори по принцип за гърци през XVIII в. не е напълно коректно, защото по това време между гърците в Пелопонес, в Цариград, на Йонийските острови и т.н. разликите са огромни. За нуждите на настоящото изложение обаче е достатъчно да се акцентира върху гърците от континенталната част, която става център на свободната гръцка държава.

Както във всички османски земи, и в Гърция православните християни имат свое специфично социално и административно устройство, донякъде интегрирано в османската провинциална власт, но все пак стоящо паралелно на нея. Подобно на Сърбия, и тук това устройство се основава на традиционната община. В началото на XVIII в. общинските старейшани от близките села избират свои предстиви – дзеки, които да ги представляват пред имперската власт. За Гърция дзеките са това, което са кнезовете за Сърбия и Черна гора.

В някои отношения обаче дзеките стоят по-близо до румънските бояри, отколкото до кнезовете. Преди всичко останало, те притежават земя, която ги прави финансово независими. Социалната дистанция между обикновения гръцки селянин и дзека е значително по-голяма, отколкото между сръбския селянин и неговия кнез. Както навсякъде, и сред гърците традиционният елит формално е избран и трябва да мине през одобрението на османската администрация, но на практика е наследствен. Дзеките имат и една специфика, която особено ги сближава с модела при българите – ключов елемент от властта им е практиката да се откупват данъци. С цел да се разтовари от твърде трудната (и опасна) процедура по събирането на данъците, Империята създава схема, при която дзеките внасят предварително в хазната необходимите средства, в замяна на което получават правото да събират данъци по своите земи (което от своя страна е свързано с редица злоупотреби). Тази практика е и едно от обясненията, защо в зората на модерните времена както гръцкият, така и българският традиционен елит са мразени от своите народи (за разлика от сръбските кнезове).

Макар и също притежаваща някои особености (най-вече ролята ѝ на хинтерланд на Цариград), България от XVIII и XIX в. не е много по-различна от останалите балкански православни страни. Съсловието, което в най-голяма степен се доближава до функциите на традиционния елит – аристокрацията в тогавашна Европа, са т.нар. *чорбаджи*. Първите сведения за появата на чорбаджиите датират от XVII в., но едва от началото на XVIII в. може да се

говори за наличие на определящо се като чорбаджийско съсловие от селски и градски първенци в общобългарски мащаб.¹ Произходът и функцията на тази социална група са ставали многократно обект на научен интерес, но тук по-трудно може да се говори за единно мнение, защото в повечето случаи то е било подвластно на доминиращите политически парадигми. Доказан исторически факт е, че основната социална функция на чорбаджиите е функцията им на общински управници и посредничеството им в отношенията между османската власт и администрация и българското население, т.е. статут идентичен с този на кнезовете и дзеките.

В България обаче развитието на института върви в посока обратна на тази в Сърбия и Гърция. Дзеките и кнезовете първоначално са изборни длъжности, но общата тенденция е те да стават наследствени и/или назначаеми. При чорбаджиите е обратното – първоначално османската власт дава съответните права на отделни лица, които са имотно осигурени и се ползват с уважение сред местните жители. Постепенно обаче с развитието на институцията се достига до своеобразни общински избори за чорбаджия всяка година. Тъй като населението се спира на различни хора, се появяват по няколко чорбаджийски фамилии, които постоянно претендират за роля в управлението на общината. Фамилиите организират свои фракции (тарафи), които водят ожесточена политическа борба помежду си.

Както сръбските кнезове, и българските чорбаджии не притежават земя. Икономическата им база е скотовъдството и по-конкретно отглеждането на овце (джелепкешанство). Стадата им, наброяващи в отделни случаи десетки, а може би и стотици хиляди глави се пласират на огромния цариградски пазар. Свързана с овцевъдството е и друга дейност, която позволява на чорбаджиите да поддържат икономическата си мощ. Става дума за бегликчийството, т.е. откупуването на данъка по овцете (беглика). Прочее овцевъдството стои в основата на почти цялата икономика на България през XVIII в. и повечето печеливши занаяти (абаджийство, гайтанджийство) са

---

¹ Стефанова, М., *Книга за българските чорбаджии*, С., 1998, с. 23

следствие от него. Така, по ирония на съдбата, именно чорбаджиите подготвят стопанското издигане на еснафа, борбата за политическо надмощие срещу който ще стане основният кливидж в модернизираща се България.

За да бъде изчерпателен прегледът на традиционните балкански елити от XVIII и XIX в., към тях трябва да се прибави още един – фанариотите. За християнските народи под турска власт фанариотите играят тази роля, която в християнска Европа играе средната и висшата аристокрация. Именно от средите на фанариотите се избира висшият клир на църквата. Отново фанариоти са повечето турски дипломатически представители в Западна Европа. От XVIII в. фанариотите започват да бъдат поставяни за управители на островите в Егейско море, на влашкия и молдовския престол, а след Освобождението на Източна Румелия – и на нейното генерал-губернаторско кресло.

Обикновено традицията повелява фанариотите да се считат за част от гръцката етническа общност, но това не е съвсем коректно. На първо място сред тях има фамилии с негръцки произход (например Гика и Суцо, които са от албански, или Богориди, които са от български). Още по-важно е обаче, че фанариотските родове са имали самочувствието на наследници не на някаква национална традиция, а на универсалистката претенция на късната Византийска империя (някои от фамилиите като Рали, Ватаци и Кантакузин дори директно претендирали, че произхождат от византийски императорски династии). От тази гледна точка, те приемат национализмите на всички православни народи с еднаква нетърпимост и ако е възможно да се дефинира въобще някакъв фанариотски политически проект, той би бил именно възстановяване на византийската общност с нейните основни емблеми – Цариград като център, Вселенската патриаршия, гръцкия език и образование. Казано по друг начин, просвещенският патос на Кораис и Вулгарис за възраждане на антична Елада, е точно толкова далече от вижданията на фанариотите, колкото и антигръцкият патос на Паисий и Софроний.

Фанариотите са първият балкански елит, който се сблъсква с вълната на Модерността. Още в началото на XVIII в. през контактите си със Запада големите фамилии усещат света си заплашен, защото тези контакти ги принуждават да изменят както начина си на живот, така и цялото си светоусещане. И още повече – навлизайки директно в империята, откривайки посолства, консулства и търговски представителства, западните държави обезсмислят ролята на фанариотите като посредник между Империята и външния свят. Западното образование и новите технологии също заплашват монополната им позиция в търговията, а оттам и икономическата им мощ. Най-голямата заплаха обаче, която кварталът Фенер първи усеща, са идеите на Рационализма (особено тези насочени срещу Църквата) и либералният национализъм. Това противопоставяне впоследствие ще доведе до факта, че с много малко изключения фанариотските фамилии няма да припознаят нито свободна Гърция, нито някоя от другите освободени православни страни за своя родина. Фанариотите ще останат част от Османската империя, която ги е създала, до последния ден на нейното съществуване. И ще изчезнат заедно с нея.

Деветнадесети век

Терминът *клевидж* (англ. cleavage) е политологичен и е въведен от норвежкия политолог Стейн Рокан. Най-общо казано, той характеризира онази линия на разлом (културен, етнически, цивилизационен, стопански, съсловен и т.н.) в обществата, която застава в основата на по-сетнешното политическо разделение. През XIX в. в цяла Европа основният клевидж е между новите идеи на либерализма и защитниците на традицията и статуквото. По принцип една от класическите теории, дефиниращи европейския консерватизъм като идеология на уникално социално-историческо движение, е аристократичната. Според редица изследователи, сред които могат да се открият имената на Семюъл Хънтингтън и Ендрю Винсънт, консерватизмът е специфична идеология на аристокрацията, която

цели съхраняването на нейните привилегии в условията на променящия се свят. Извън неговите основни принципи (религиозност, традиционализъм, скептицизъм към качествата на човешката природа, еволюционизъм, и йерархизъм²), трябва да се открият още две ключови характеристики на консерватизма от XIX в., които обикновено се подценяват от изследователите: 1) консерватизмът е патриотичен много повече отколкото националистичен. Доколкото патриотизмът означава респект към една страна с нейните специфични традиции, институции и история, а национализмът е респект към нещо много по-абстрактно и сам по себе си е утопия³; 2) консерватизмът е аристократичен много повече отколкото монархичен. Авторитарната монархия противоречи на консерватизма също толкова, колкото и всяка друга форма на еднолична тирания. Идеалът на консерватора за държавно управление включва на всяка цена контрол от страна на съсловен, а в по-ново време – представителен орган.

В тази битката на европейската аристокрация за привилегии и принципи, нейният естествен противник е засилващата се буржоазия, която се стреми да промени традиционния ред с нов, адекватен на новите социални и най-вече икономически реалности. С други думи, според аристократичната теория, консерватизмът възниква като реакция на традиционните елити срещу претенциите на новопоявилите се и експанзионистично настроени модерни елити. По същия начин се развиват нещата (макар и с малко по-бавни темпове) и в Европейския Югоизток. И тук на мястото на класическата аристокрация стоят румънските бояри, сръбските кнезове, гръцките дзеки и българските чорбаджии. А Осемнадесетият век се оказва само предмостие на процесите, които ще променят региона до неузнаваемост.

---

² Малинов, Св. Що е консерватизъм? – В: Консерватизмът. Т.1, Съст. и студия Св. Малинов. С., 1999, с. 35-36.

³ Лукач, Дж., Демокрация и популизъм. Страх и омраза, С., 2005, 38-39. В началото на XIX в. национализмът е част от либералните идеи. Обективността изисква да се признае обаче, че след 1870 г. национализмът почти винаги се оказва антилиберален, а размиването на границите между патриотизъм и национализъм в крайна сметка ще доведе до симпатиите на част от консерваторите към национал-социализма и фашизма през XX в.

В Румъния липсата на каквато и да е средна класа води до два паралелни процеса – бърза интеграция на издигащите се буржоа в боярското съсловие и бавно обуржоазяване на самите бояри. Затова сблъсъкът между румънския либерализъм и традиционалистите по парадокс се реализира като идеологически и политически конфликт вътре в самото боярско съсловие. Той се дължи много повече на политическата мода на просвещенските идеи, отколкото на твърде условното разделение на едри и дребни боляри или на такива с истински аристократичен и такива с буржоазен произход. Каквито и да са причините, в румънските княжества бавно започват да се отнемат боярските привилегии. В център на сблъсъка се оказват два проблема – привилегиите на боярите и собствеността върху земята. Парижката конвенция от 1858 г. решава по своеобразен начин и двата от тях – тя премахва боярските титли и съсловните привилегии и същевременно утвърждава големите имения изцяло в собственост на вече бившите бояри. Този опит за търсене на компромис не решава нещата. Румънското общество остава заредено с вътрешни конфликти, които ще избухнат с нова сила през следващия XX в. и на които ще бъде предложено (отново частично) решение едва след Първата световна война. При всички случаи обаче либерално-националистическата визия надделява именно тя превръща Румъния от съсловна в национална държава.

Идентичен резултат при много различен път до него се получава в Сърбия. Първото сръбско въстание (1804-1813) е подготвено и ръководено от традиционния елит (кнезовете) и е насочено срещу отнемането на местните самоуправни привилегии от страна на мюсюлманските еничари-отстъпници. При това положение не е странно, че първите сръбски воеводи (облечени във военни правомощия традиционни първенци) не се въодушевяват от идеята за национална, централизирана и модерна държава. Напротив, те артикулират и недвусмислено защитават сепаратистичен и традиционалистки властови проект, облягайки се на патриархалното самоуправително схващане за властта. Слабостта на традиционните елити (кнезовете са, както се каза по-

горе, само малко по-издигната селяни) обаче довежда до много бърза подмяна на целите. Фактическият съюз между либералните националисти от Хабсбургска Воеводина и харизматичното лидерство на Караджордже Петрович и Милош Обренович води до превръщането на модерна Сърбия в една авторитарна и националистическа държава, в която ролята на бившия традиционен елит бързо е сведена до нула. В края на ХХ в. именно сръбският национализъм ще разруши постиженията от предходните сто години и ще вкара сръбското общество в състояние на национална депресия.

В Гърция основен носител на модерността става търговската буржоазия. Един от първите гръцки просветители Евгениос Вулгарис (най-ранният преводач на Волтер на гръцки език) създава още през 1753 г. т.нар. Атонска академия, в която се налага просвещенската вяра в безграничността на познанието и силата на разума.⁴ Най-известният гръцки просвещенец Адамантиос Кораис прекарва целия си творчески живот в Париж, където е изцяло покорен от идеите на френските просветители с тяхното свободомислие, антиклерикализъм и демократизъм. В своето творчество Кораис представя изцяло завършена представа за бъдещето на Гърция чрез либералните ценности и стремежи в рамките на една либерално-демократична република.⁵ Демократизмът, републиканството и свободомислието на гръцките просвещенци са съчетани с ярко изразен национализъм, който особено се засилва след Френската революция и Наполеоновите войни. Резултатът е, че Гръцкото въстание се приема като тържество на либералния дух, а освободената гръцка държава е изградена като просвещенски експеримент, върху утопични, противоречащи на местните традиции принципи. В тази реалност място за бившите дзеки просто няма.

---

⁴ Заслужава си да се отбележи, че избухването на Френската революция през 1789 г. води до еволюция към консерватизъм сред една значителна част от гръцките просвещенци. Някои от тях като Вулгарис и Никифорос Теотокис дори се включват в организираните от Патриаршията контрамерки срещу довелите до революцията философски и идейни системи.

⁵ Китромилидис, П., От кръста към флага. Аспекти на християнството и национализма на Балканите, С., 1999, с. 28.

Традиционният елит на континентална Гърция е изцяло лишен от каквато и да е политическа роля (част от него е и физически ликвидирана).

Истински губелно за Гърция обаче става разделението с фанариотските среди. Въпреки че през целия османски период фанариотските гърци фактически участват в управлението на Империята и имат достатъчен опит за да властват в някои страни, в току-що освободената Гърция те не се радват на радушен прием. А самата Гърция в първите години на своето съществуване се превръща почти в английски и баварски (заради баварската династия Вителсбах) протекторат. Крайният резултат от това практическо изхвърляне на политически най-подготвените гърци от изграждането на държавата, е окончателното рухване на проекта за национално обединение на гърците през първата половина на ХХ в.

Ситуацията в България не се развива по много по-различен начин. През ХІХ в. новият елит (еснафът) набира самочувствие и сила и оспорва водещата роля на чорбаджийските фамилии в общинското самоуправление. След средата на ХІХ в. чорбаджии и еснаф (стари и млади) застават на диаметрално противоположни позиции по почти всички значими за българското общество проблеми (просветното движение, движението за самостоятелна църква, революционното движение). Така постепенно думата “чорбаджия” ще се превърне в синоним на назадничавост, изедничество и реакционизъм. И на двата големи политически дебата, които бележат българския ХІХ в. – този от Църковно-народния събор в Цариград през 1871 г. и този от Учредителното събрание в Търново през 1879 г. ще се наложи либерално-националистическата визия. Утопичната Търновска конституция ще предопредели липсата на стабилно структурирано общество със здрав политически елит, а това от своя страна ще доведе до катастрофите от 1913 и 1919 г.

*

*

*

Това са в най-общи щрихи основните процеси, които протичат в Югоизточна Европа през XVIII и XIX в., и които като резултат довеждат до замяната на традиционния обществен ред с модерни национални държави. Изкушение за изследователя е да остане страничен наблюдател на историческите събития и да не ги оцветява със собствените си пристрастия. И все пак, необходимо е да се каже, че динамиката на човешкото развитие винаги е зависела от баланса между жаждата за промяна и респекта пред традицията. Именно на този баланс се дължат големите постижения на народите на Югоизточна Европа през XVIII и XIX в. И може би именно на това, че защитниците на традицията се оказват твърде слаби и по една или друга причина в края на XIX в. консерватизмът в региона преминава в отстъпление, се дължи драматичната история на румънци, сърби, гърци и българи през следващото столетие.

Използвана литература

Балканският XIX век. Други прочити. С., 2006

Бентон, Ф. Консерватизмът. С., 1992

Бонева, В. Имената на Българското възраждане. – Историческо бъдеще, 2000

Бочев, Ст., Капитализмът в България, Икономически текстове (1911-1935) и лични спомени. Съставителство и въстъпителна студия Румен Аврамов. С., 1998

Генчев, Н. Българско възраждане. С., 1994

Грънчаров, М. Чорбаджийството и българското общество през Възраждането. С., 1999

Грънчаров, Ст. Балканският свят. Идеи за държавност, национализми и развития от началото на XIX век до края на Първата световна война. С., 2001

Димитров, Стр., Манчев, Кр. История на балканските народи. Т.1 (XV-XIX век). С., 1999

Драганова, Сл., Количествен анализ на овцевъдството в българските земи под османска власт от средата на XIX в. до Освобождението. С., 1993

- Еленков, Ив. Родно и дясно. Принос към историята на несбъднатия “десен проект” в България от времето между двете световни войни. С., 1998
- Жечев, Т. Българският Великден или страстите български. Пловдив, 1985.
- Йелавич, Б. История на Балканите /XVIII-XX век/. Т.1-2. С., 2003
- Кастелан, Ж.. История на Балканите XIV-XX век. С., 2002
- Китромилидис, П. От кръста към флага. Аспекти на християнството и национализма на Балканите. С., 1999
- Консерватизмът. Т. 2. Съставителство Светослав Малинов, студия Евгений Дайнов. С., 2000
- Консерватизмът. Т.1. Съставителство и студия Светослав Малинов. С., 1999
- Лукач, Дж. Демокрация и популизъм. Страх и омраза, С., 2005
- Мишкова, Д. Приспособяване на свободата. Модерност-легитимност в Сърбия и Румъния през XIX век. С., 2001
- Мутафчиева, В. Кърджалийско време. С., 1993
- Николов, П. Българското православие – между консервативното начало и либералните експерименти. – Християнство и култура. № 12, 2004.
- Николов, П. Основи и принципи на българското консервативно светоусещане през втората половина на XIX в. – Разум, III, №1, 2004
- Паларе, М. Балканските икономики 1800-1914: еволюция без развитие. С., 2002
- Стефанова, М. Книга за българските чорбаджии. С., 1998
- Темелски, Хр. Църковно-народният събор от 1871 г. (въстъпителна студия) – В: Църковно-народният събор 1871 г. Документален сборник по случай 130 годишнината от Първия църковно-народен събор. Въстъпителна студия, съставителство, бележки и речници – ст.н.с. д-р Христо Темелски. С., 2001
- Туджман, Фр. Историческата съдба на народите. С., 1997
- Цветков, Пл. България и Балканите от древността до наши дни (второ преработено и допълнено издание). Варна, 1998

TRADITIONAL ELITES AND MODERNITY IN SOUTHEASTERN EUROPE 18TH AND 19TH CENTURY

Petar Nikolov

(Summary)

In European history, 18th and 19th century is the era in which traditional elites surrender their public positions to some new, modern and directly related to the processes of idusralisation groups. Similarly, things are and in Southeastern Europe. For the present at that time under the Ottoman Empire Greek, Romanians, Serbs and Bulgarians, things are not much different. In the two Romanian principalities (Wallachia and Moldova), which enjoy broad autonomy, aristocracy is represented by the class of Boyar. Even so under different conditions, the orthodox nations entirely subordinate to the Sultan, also have its “aristocracy” – on one hand concentrated in the metropolitan community of Phanariotes and on the other hand related to local self government Serbian knezes, Greek kodzabashias and Bulgarian tschorbadjias. In the second half of the 19th century, elites in all Balkan societies is replaced by a new and the traditional to inculcate intolerance, an important element of the newly national identity.